

УДК 373.056.26

Олександра ГРИЩЕНКО

Alexandra HRYSHCHENKO

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ І СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

**ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES
OF INCLUSIVE EDUCATION IN PRE-SCHOOL AND
SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS**

Постановка проблеми. Результатами вивчення організаційних та правових засад інклюзивного навчання в закладах дошкільної та середньої освіти є характеристика безпосередньої діяльності освітніх закладів України, яка спирається на закони та інші нормативно-правові акти. Україною ратифіковано основні міжнародні документи у сфері забезпечення прав дітей та прав людей з інвалідністю згідно зі світовими стандартами освіти, соціального захисту та охорони здоров'я. Реалізація права здобувачів освіти з особливими освітніми потребами рівного доступу до якісної освіти вимагає створення нових та удосконалення існуючих правових та організаційних засад безпечного інклюзивного освітнього середовища.

Методологія дослідження. *Методологічний, теоретичний та методичний аспекти дослідження є взаємопов'язаними складовими концепції дослідження. Концепція дослідження ґрунтувалася на розумінні системи правового підґрунтя впровадження інклюзивного навчання в освітні заклади сучасної України як складного утворення, що охоплює широке коло взаємозв'язаних правових, психологічних, педагогічних і соціальних проблем.*

Мета статті – проаналізувати організаційні та правові засади інклюзивного навчання в закладах дошкільної і середньої освіти України.

Висновки. 1. Особливістю організації інклюзивної групи в закладі дошкільної освіти є забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами. 2. Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. 3. Успішність розвитку інклюзивного навчання в Україні залежить від створеного інклюзивного освітнього середовища. 4. Заклади освіти потребують створення ресурсних кімнат – це спеціально облаштована кімната (частина кімнати), що має відповідний розподіл функціональних зон, призначених для всебічного розвитку здобувачів освіти. 5. В Україні впроваджено Державний стандарт соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.

Ключові слова: організаційні та правові засади, інклюзивне навчання, заклади дошкільної освіти, заклади середньої освіти, дитина з особливими освітніми потребами.

Formulation of the problem. *The results of the study of the organizational and legal foundations of inclusive education in preschool and secondary education institutions are the characteristics of the direct activity of educational institutions of Ukraine, which is based on laws and other normative legal acts. Ukraine has ratified the main international documents in the field of ensuring the rights of children and the rights of people with disabilities in accordance with the world standards of education, social protection and health care. Realization of the right of students with special educational needs to equal access to quality education requires the creation of new and improvement of existing legal and organizational foundations of a safe and inclusive educational environment.*

Research methodology. *Methodological, theoretical and methodological aspects of research are interrelated components of the research concept. The research concept was based on the understanding of the system of the legal basis for the introduction of inclusive education in educational institutions of modern Ukraine as a complex entity that covers a wide range of interrelated legal, psychological, pedagogical and social problems.*

The purpose of the article is to analyze the organizational and legal principles of inclusive education in preschool and secondary education institutions of Ukraine.

Conclusions. 1. A feature of the organization of an inclusive group in a preschool education institution is ensuring equal access to preschool education for children with special educational needs. 2. Inclusive education – the system of

educational services guaranteed by the state is based on the principles of non-discrimination, consideration of the multifacetedness of a person, effective involvement and inclusion of all its participants in the educational process. 3. The success of the development of inclusive education in Ukraine depends on the created inclusive educational environment. 4. Educational institutions need to create resource rooms – this is a specially equipped room (part of a room) with an appropriate distribution of functional zones intended for the comprehensive development of students. 5. In Ukraine, the State standard of social support services during inclusive education has been implemented.

Key words: *organizational and legal principles, inclusive education, preschool education institutions, secondary education institutions, a child with special educational needs.*

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття є важливим етапом в процесі впровадження інклюзивного навчання дітей та молоді з особливими освітніми потребами. Україною ратифіковано основні міжнародні документи у сфері забезпечення прав дітей та прав людей з інвалідністю згідно зі світовими стандартами освіти, соціального захисту та охорони здоров'я. Стаття 24 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, визначає обов'язок держави щодо реалізації інклюзивної моделі освіти. Ця модель важлива тим, що здобувачі освіти з інвалідністю або з особливими освітніми потребами навчаються в загальному освітньому середовищі за місцем свого проживання. Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами отримують можливість для нормальної соціалізації, розвитку своїх сильних сторін і талантів та подальшої інтеграції в суспільство, вступ до професійних та закладів вищої освіти, у них формуються соціальні компетенції для налагодження дружніх стосунків з ровесниками у школі та поза її межами. Реалізація права здобувачів освіти з особливими освітніми потребами рівного доступу до якісної освіти вимагає створення нових та удосконалення існуючих правових та організаційних засад безпечного інклюзивного освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень. Розв'язанню проблем організації інклюзивного навчання присвячені наукові розробки І. Бужиної, С. Грищенко, О. Грищенко, О. Єфремової, І. Новик. Правові засади інклюзивного навчання конкретизовано в законах та інших нормативно-правових актах вітчизняного законодавства.

На сьогодні більшої уваги вітчизняних науковців потребують проблеми підготовки фахівців до роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної, середньої та вищої освіти.

Методологія дослідження. Методологічний, теоретичний та методичний аспекти дослідження є взаємопов'язаними складовими концепції дослідження. Концепція дослідження ґрунтувалася на розумінні системи правового підґрунтя впровадження інклюзивного навчання в освітні заклади сучасної України як складного утворення, що охоплює широке коло взаємозв'язаних правових, психологічних, педагогічних і соціальних проблем. Основою є усвідомлення, що найвища цінність інклюзивного навчання – права та здоров'я кожного окремого здобувача освіти. Методологічний концепт відображає взаємозв'язок методологічних підходів на правовому, філософському, загальнонауковому, та конкретно-науковому рівнях. Теоретичний концепт слугує для визначення основних дефініцій щодо складових інклюзивного навчання в освітньому середовищі. Методичний концепт передбачає навчально-методичне забезпечення; організаційно-правові умови інклюзивного навчання в дошкільних, середніх та вищих закладах освіти сучасної України.

Методами дослідження були:

– теоретичні: вивчення правової, загальної педагогічної та спеціальної науково-методичної літератури; аналіз, систематизація, порівняння різних поглядів на досліджувану проблему, виявлення проблемних питань у системі правозабезпечення інклюзивного навчання в різних освітніх закладах;

– емпіричні: бесіди, опитування з правової та загальнонаукової тематики з впровадження інклюзивного навчання у вітчизняних закладах освіти.

Мета статті (розділу) – проаналізувати організаційні та правові засади інклюзивного навчання в закладах дошкільної і середньої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Важливими результатами вивчення організаційних та правових засад інклюзивного навчання в закладах дошкільної та середньої освіти є характеристика безпосередньої діяльності освітніх закладів України, яка спирається на закони та інші нормативно-правові акти.

Діяльність закладів дошкільної освіти як суб'єктів інклюзивного навчання

Інструктивно-методичні рекомендації розроблено з метою реалізації Закону України «Про дошкільну освіту», Положення про дошкільний навчальний заклад, Порядку комплектування

інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти та інших нормативно-правових актів, що регламентують розвиток інклюзивної освіти (Про дошкільну освіту, 2001).

Інклюзивні групи можуть створюватися у закладах дошкільної освіти України незалежно від підпорядкування та форми власності.

Особливістю організації інклюзивної групи в закладі дошкільної освіти є забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю.

Навчально-виховний процес здійснюється на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Рішення про утворення інклюзивної групи (груп) у закладі дошкільної освіти, незалежно від підпорядкування та форми власності, приймається керівником закладу дошкільної освіти за погодженням із засновником (власником) на підставі заяви батьків дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, або особи, яка їх замінює.

Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати територіально найближчий до місця проживання дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю заклад дошкільної освіти, в якому дитина буде здобувати дошкільну освіту (Про дошкільну освіту, 2001).

До заяви батьків або осіб, які їх замінюють, додаються: медична довідка про стан здоров'я дитини з висновком лікаря, що дитина може відвідувати дошкільний навчальний заклад, довідка дільничного лікаря про епідеміологічне оточення, свідоцтво про народження, висновок психолого-медико-педагогічної консультації, копія посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу, відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» або копія медичного висновку про дитину-інваліда віком до 18 років (вида-ного лікарсько-консультативною комісією), копія індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, 2001).

Комплектуються інклюзивні групи відповідно до нормативів, визначених Положенням про заклад дошкільної освіти та

Порядком комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, санітарно-гігієнічних норм і правил утримання дітей у дошкільних навчальних закладах з урахуванням вікових (одновікові, різновікові), сімейних ознак та особливих освітніх потреб дітей і побажань батьків або осіб, які їх замінюють.

Адміністрація закладу дошкільної освіти інформує батьків дітей, що відвідують заклад щодо особливостей інклюзивного навчання, цілей та завдань, переваг інклюзії для всіх суб'єктів освітнього процесу. Для батьків проводяться тематичні бесіди та надаються вичерпні роз'яснення щодо врахування особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами, залучених в інклюзивні групи. Це сприятиме формуванню батьківської компетентності у спілкуванні з дітьми під час обговорення питань, що виникають унаслідок спілкування та групової взаємодії в дитячому колективі. Поінформованість всіх батьків сприятиме формуванню інклюзивних цінностей, що забезпечить дружню і позитивну атмосферу, сприятливу для всіх дітей (Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, 2015).

Для забезпечення ефективності освітнього процесу, наповнюваність інклюзивних груп має становити до 15 дітей, з них 1-3 дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, в залежності від складності порушення.

Виховна робота з дітьми з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, має бути направлена на їх соціалізацію, формування позитивної самооцінки. Особливістю освітнього процесу інклюзивної групи є його індивідуалізація і диференціація. Здійснюється освітній процес в інклюзивних групах відповідно до Базового компонента дошкільної освіти за програмами та навчально-методичними посібниками, затвердженими в установленому порядку МОН, з урахуванням індивідуальних особливостей освітньої діяльності дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю (Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, 2015).

Відповідно до висновку та рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації, група фахівців дошкільного навчального закладу (група фахівців індивідуального супроводу дитини) (вихователь-методист, вихователі, асистент вихователя, практичний психолог, вчитель-дефектолог, медична сестра та інші) із обов'язковим залученням батьків дитини, або осіб, які їх замінюють, розробляють індивідуальну програму розвитку дитини з

особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю та здійснюють відповідний психолого-медико-педагогічний супровід цих дітей. Залучення батьків до написання програми забезпечить їх інформування про потенційні можливості дитини, динаміку її розвитку та врегулює низку суперечливих питань, які можуть виникати між батьками та педагогами в навчально-виховному процесі. Склад групи фахівців індивідуального супроводу дитини визначається керівником закладу дошкільної освіти і затверджується відповідним наказом (Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, 2015).

У разі необхідності на етапі вивчення дитини з особливими освітніми потребами та планування роботи з нею можуть залучатися інші фахівці інших освітніх закладів, навчально-реабілітаційних центрів, психолого-медико-педагогічних консультацій.

Основні завдання команди фахівців індивідуального супроводу дитини (Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, 2015):

1. Збір інформації про особливості дитини, її інтереси, труднощі і обмеження, освітні потреби з метою визначення та реалізації належної підтримки, вжиття адекватних заходів, залучення додаткових фахівців.

2. Всебічне обговорення особливостей (труднощів) розвитку дитини з урахуванням інформації різних фахівців з метою визначення характеру та причин відхилень в розвитку та поведінці; прийняття консолідованого рішення про специфіку змісту освіти і навчання з урахуванням рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації.

3. З'ясування потенціалу розвитку дитини, актуалізація її позитивних особистісних якостей.

4. Розробка та реалізація Індивідуальної програми розвитку дитини.

5. Моніторинг динаміки загального психічного розвитку дитини, консультування і вирішення складних, конфліктних ситуацій.

6. Ведення документації (щоденник спостережень), що відображає актуальний розвиток дитини, динаміку її стану, рівень шкільної успішності; збір портфоліо.

Індивідуальна програма розробляється на 3 місяці, на основі програм, у тому числі спеціальних, рекомендованими МОН

України для закладів дошкільної освіти, з відповідною їх адаптацією до особливих потреб дитини і затверджується керівником закладу дошкільної освіти. З метою її коригування та доповнення, індивідуальна програма переглядається щомісячно.

Невід'ємною складовою процесу розроблення індивідуальної програми розвитку є оцінка динаміки розвитку дитини з особливими освітніми потребами, збирання відомостей про її успіхи (дитячі роботи, результати спостережень педагогів).

Оцінка динаміки розвитку дитини є індикатором ефективності освітнього процесу та підґрунтям для подальшого планування цілей і завдань.

Відповідальність за реалізацію індивідуальної програми розвитку покладається на всіх членів групи фахівців (групи індивідуального супроводу дитини). Відстеження перебігу виконання цілей та завдань, окреслених в індивідуальній програмі розвитку, покладається на методиста закладу дошкільної освіти.

При складанні індивідуальної програми розвитку дитини педагоги в першу чергу аналізують відповідність вимог програми та методів, що використовуються на занятті, актуальним і потенційним можливостям дитини з особливими освітніми потребами.

Індивідуальна програма розвитку дитини (Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, 2015) містить такі розділи:

1. Загальна інформація про дитину: ім'я та прізвище, дата народження, телефони батьків, адреса проживання, проблема розвитку (інформація про особливі освітні потреби), дата зарахування дитини до дошкільного навчального закладу.

2. Наявний рівень розвитку дитини (відповідно до висновку психолого-медико-педагогічною консультації). Група фахівців протягом 1-2 місяців (в залежності від складності порушення) вивчає можливості та потреби дитини, фіксує результати вивчення: її вміння, сильні якості та труднощі, у чому їй потрібна допомога; інформація щодо впливу порушень розвитку дитини на її здатність до навчання (відомості надані психолого-медико-педагогічною консультацією).

Вся інформація повинна бути максимально точною, оскільки вона є підґрунтям для подальшого розроблення завдань.

3. Освітні послуги. В індивідуальній програмі розвитку дитини передбачається до 10 корекційно-розвиткових занять на

тиждень в залежності від віку дитини та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю. Фіксується розклад занять з відповідними фахівцями (вчителем-дефектологом, практичним психологом та іншими спеціалістами), вказується кількість і тривалість таких занять з дитиною.

4. Адаптації/модифікації. При складанні індивідуальної програми розвитку необхідно проаналізувати, які адаптації та модифікації слід розробити для облаштування середовища, застосування належних методів, матеріалів, іграшок, обладнання, урахування сенсорних та інших потреб дитини.

Модифікація – трансформує характер подачі матеріалу шляхом зміни змісту або концептуальної складності навчального завдання. Наприклад, скорочення змісту навчального матеріалу; модифікація цілей і завдань, прийнятних для конкретної дитини, корекція завдань, визначення змісту, який необхідно засвоїти.

Адаптація – змінює характер подачі матеріалу, не змінюючи зміст або концептуальну складність навчального завдання. Зокрема, можуть використовуватись такі види адаптацій: пристосування середовища (збільшення інтенсивності освітлення в групових кімнатах, де є діти з порушеннями зору; зменшення рівня шуму в групі, де навчається слабочуюча дитина, забезпечення її слуховим апаратом); адаптація матеріалів (адаптація дидактичних посібників, ігрових, наочних та інших матеріалів).

Для забезпечення особистісно-орієнтованого підходу та організації корекційно-розвиткової роботи в інклюзивній групі штатним розписом дошкільного навчального закладу передбачається 1 ставка асистента вихователя на 1 інклюзивну групу.

За письмовою заявою батьків, або осіб, які їх замінюють, адміністрація закладу дошкільної освіти може надати дозвіл щодо участі у навчально-виховному процесі асистента дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, волонтерів, фізичний та психічний стан здоров'я яких дозволяє здійснювати зазначену функцію на громадських засадах або за рахунок коштів громадських організацій та інших джерел, не заборонених законодавством.

Крім того, батьки або особи, які їх замінюють, можуть самостійно виконувати функцію асистента дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, або визначати особу, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє здійснювати зазначену функцію на волонтерських засадах.

Батьки, або інші особи, які здійснюють функцію асистента дитини з особливими потребами, у тому числі з інвалідністю, мають проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди, з оформленням особової медичної книжки встановленого зразка. Особові медичні книжки повинні зберігатися у медичному кабінеті.

Засновник (власник) закладу дошкільної освіти забезпечує підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації та атестацію педагогічних працівників відповідно до специфіки роботи інклюзивної групи, сприяє провадженню інноваційної діяльності (Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах, 2015).

Діяльність закладів загальної середньої освіти як суб'єктів інклюзивного навчання

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти визначає організаційні засади інклюзивного навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами за інституційною (очною (денною) формою здобуття освіти у закладах загальної середньої освіти (Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, 2021).

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, ґрунтована на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти.

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивний заклад – це заклад освіти, що реалізує інклюзивні підходи, надаючи всім учням змогу здобути досвід, який сприяє подоланню упереджень і дискримінації, формуванню позитивного ставлення до тих, хто відрізняється. Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для суспільного навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей (Про освіту, 2017).

Дитина з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту (Про освіту, 2017).

Інклюзія передбачає зміни в освітньому процесі: адаптація та/або модифікація освітніх програм, адаптація підходів до навчання, освітнього середовища.

Адаптація змісту навчального предмета – зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання (Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, 2021).

Модифікація змісту навчального предмета – зміна змісту (шляхом спрощення, виключення, об'єднання тощо) навчання з урахуванням особливих освітніх потреб учнів із зміною загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання (Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, 2021).

Рівні підтримки – обсяг тимчасової або постійної підтримки здобувачів освіти в освітньому процесі відповідно до їх особливих освітніх потреб, що надається в закладі освіти (Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, 2021).

В закладі освіти з інклюзивним навчанням має бути облаштована ресурсна кімната – спеціально облаштована кімната (частина кімнати), що має відповідний розподіл функціональних зон, призначена для розвитку учнів з особливими освітніми потребами, гармонізації їх психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (Створення ресурсних кімнат в ЗЗСО, 2022).

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти створюють для учнів з ООП умови для здобуття освіти на рівні з іншими здобувачами освіти.

Керівник закладу освіти на підставі заяви одного з батьків (інших законних представників) учня та висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, що надається інклюзивно-ресурсним центром, утворює інклюзивний клас та

організовує інклюзивне навчання з урахуванням рівня підтримки, рекомендованого інклюзивно-ресурсним центром.

У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану гранична кількість здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах, визначена Порядком, не застосовується. Заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання здобувача освіти з особливими освітніми потребами та створенні інклюзивного класу.

Для здобувачів освіти, які потребують підтримки в освітньому процесі, керівник закладу освіти формує команду психолого-педагогічного супроводу, діяльність якої регламентується Примірним положенням про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти (Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, 2018).

До складу команди залучаються фахівці інклюзивно-ресурсного центру, які брали участь у проведенні комплексної оцінки.

Для здобувачів освіти, у яких виникають труднощі під час навчання та, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі, за рішенням закладу освіти надається підтримка першого рівня.

Для організації інклюзивного навчання здобувача команда протягом двох тижнів з початку навчання складає його індивідуальну програму розвитку, яка підписується всіма членами команди, одним з батьків здобувача та затверджується керівником закладу освіти.

Здобувачам освіти відповідно до рівня підтримки та індивідуальної програми розвитку надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги.

Для здобувачів освіти може складатися індивідуальний навчальний план, який має містити, зокрема, інформацію про назву закладу освіти, прізвище та власне ім'я учня; клас, в якому він навчається; цілі виконання та строк дії індивідуального навчального плану; загальний обсяг навчального навантаження та кількість годин на тиждень для вивчення навчального предмета; інформацію про адаптацію чи модифікацію змісту освітніх компонентів освітньої програми, послідовність, форму і темп їх засвоєння, очікувані результати навчання (Про освіту, 2017).

Інклюзивне навчання здобувачів освіти, у тому числі згідно з індивідуальним навчальним планом, здійснюється відповідно до освітньої програми закладу освіти з урахуванням їх особливих освітніх потреб та особистісно орієнтованого спрямування освітнього процесу, адаптації та/або модифікації окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів).

Організацію інклюзивного навчання здобувачів освіти забезпечує асистент вчителя, посадові обов'язки якого визначаються його посадовою інструкцією, що затверджується керівником закладу освіти відповідно до вимог законодавства (Щодо посадових обов'язків асистента вчителя, 2012).

В освітньому процесі індивідуальні соціальні та соціально-побутові потреби учнів забезпечуються асистентом учня. Асистентом учня (здобувача освіти) може бути один з батьків, особа, уповноважена ними, або соціальний працівник, що надає послугу супроводу під час інклюзивного навчання (Про затвердження державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, 2021).

Тривалість здобуття освіти учнями може бути продовжена на рівнях початкової та базової середньої освіти відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 983 (Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585 і від 12 липня 2017 р. № 545, 2020).

Після завершення навчання учні отримують документи про освіту державного зразка відповідно до зразків документів про загальну середню освіту, затверджених МОН.

Заклади освіти організують інклюзивне навчання здобувачів за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством (Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, 2021).

Успішність впровадження й розвиток інклюзивного навчання в Україні значною мірою залежить від створеного інклюзивного освітнього середовища, що визначається як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей (Про освіту, 2017).

У «Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (від 15.09.2021 р. № 957) зазначено, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти мають забезпечити для учнів з особливими

освітніми потребами умови для здобуття освіти на рівні з іншими здобувачами освіти, зокрема, шляхом облаштування та обладнання ресурсної кімнати.

Ресурсна кімната – це спеціально облаштована кімната (частина кімнати), що має відповідний розподіл функціональних зон, призначених для всебічного розвитку здобувачів освіти, гармонізації їхнього психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання (проведення) індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (занять) (Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, 2021).

Кожна функціональна зона може містити певні осередки.

Основними завданнями використання ресурсної кімнати у закладі загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) є: психологічне розвантаження здобувачів освіти; соціально-побутове орієнтування, формування в здобувачів освіти навичок самообслуговування; надання індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (Новик, 2022: 5).

Так, (згідно п. 6.81 ДБН В.2.2–3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти») у закладі з інклюзивним навчанням облаштовується ресурсна кімната площею до 60 м², що поділяється мобільними меблями на дві функціональні зони: навчальну та побутово-практичну із відповідним обладнанням. В умовах реконструкції площу ресурсної кімнати допускається приймати не менше ніж 36 м².

Перша функціональна зона – навчальна. Це простір ресурсної кімнати, де здійснюється освітній процес у невеликих групах або індивідуально, що досягається завдяки мобільним меблям. Ця функціональна зона містить також осередок робочого місця педагога (вчителя, асистента вчителя та/чи інших фахівців, що працюють з дітьми) (Новик, 2022: 7; Грищенко&Єфремова& Грищенко, 2022).

Навчальна зона охоплює такі функціональні осередки, як: осередок для індивідуальних занять; осередок для групових занять; робочий осередок педагога.

Осередок для індивідуальних занять – це спеціально організований простір, у якому діяльність відбувається індивідуально з кожним здобувачем освіти і обладнується меблями спеціального призначення, корекційними засобами навчання та спеціальними тренажерами.

Осередок для групових занять – це спеціально організований простір, у якому діяльність може відбуватися з підгрупою здобувачів освіти та обладнується меблями спеціального призначення, корекційними засобами навчання і спеціальними тренажерами, а також столом і стільцями для групової роботи.

Робочий осередок педагога – це спеціально організоване місце, де педагог має змогу розробляти і зберігати дидактичні матеріали необхідні для здійснення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (допомоги) здобувачам у ресурсній кімнаті.

Друга функціональна зона – побутово-практична, де здійснюється безпосереднє формування навичок самообслуговування здобувачів, які сприятимуть їхній адаптації та можливості ефективно інтегруватися у суспільство. Тут організовується осередок, який виконуватиме функції кухні та їдальні, а також осередок відпочинку (Грищенко&Єфремова&Грищенко, 2022).

Осередок, що виконує функції кухні та їдальні – це простір, у якому під наглядом педагогів в здобувачів відбувається формування і удосконалення навичок самообслуговування, що сприяє соціально-побутовому комфорту в дорослому житті.

У цьому осередку мають бути присутні набори посуду, кухонні панелі, кухонні електричні прилади (електрочайник, мікрохвильова піч та інше), які можуть бути як іграшковими, так і справжніми. У цьому осередку фахівці разом з учнем проводять різноманітні дії, а саме: вчитимуться готувати або розігрівати їжу, робити чай або сервірувати стіл тощо. Усі ці дії обов'язково мають здійснюватися під наглядом педагогів, особливо у разі використання в осередку справжніх кухонних предметів і приладів, а не іграшкових.

Осередок відпочинку – це простір, де здобувачі освіти можуть відпочити між змінами різних видів діяльності чи у разі втоми, заспокоїтися, психологічно розвантажитись.

Цей осередок має бути відокремлений від інших осередків перегородками, меблями або виділений візуально. Тут доцільно облаштувати куточок усамітнення, де учні відчуватимуть себе у повній безпеці, матимуть змогу знизити занепокоєння, збудження, скутість, відновити сили та інше. Куточок усамітнення можна організувати як затишний будиночок у вигляді шатра, ширми або намету, де розміщено м'які подушки, іграшки, крісло-мішок, стаканчики/мішечки для крику, іграшки-антистрес (Simple Dimple,

Pop it, Snapperz, Squishy, слайми, спінери). Також доречним тут буде розмістити «Яйце Кіслінг» – це засіб для розвитку і сенсорної інтеграції, що за своєю формою нагадує кулеподібний мішок кокон, обладнаний двома міцними ручками, за які його можна підвішувати. Поряд із куточком усамітнення доцільно організувати читацький куточок, де поставити спеціальні стелажі з цікавою літературою, настільними іграми, пазлами, іграми для розвитку логіки та мислення, мольберти, магнітні дошки, набори для творчості, моделювання та гравіювання. Відкриті полиці з книжками й дидактичними матеріалами мають бути розташовані у максимальній доступності для всіх учасників освітнього процесу (Новик, 2022; Грищенко&Єфремова& Грищенко, 2022).

В ресурсній кімнаті зі здобувачами освіти працюють асистент педагога/асистент дитини або/чи інші фахівці, які проводять (надають) додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (послуги), зокрема це можуть бути: психолог, логопед, дефектолог, корекційний педагог тощо. Для ефективної роботи у цьому осередку доцільно розмістити робочий стіл, персональний комп'ютер/ноутбук. Багатофункціональний пристрій для друку, сканування, копіювання, ламінатор, різак для паперу та інше обладнання, що застосовується з метою розроблення дидактичних матеріалів, може бути розміщене як в основному кабінеті/класі, який закріплений за педагогом (за наявності), так і в робочому осередку ресурсної кімнати за умови достатнього простору для робочого осередка педагога.

Під час вибору місця для ресурсної кімнати необхідно забезпечити безперешкодний та безпечний доступ до неї, у тому числі особам з порушеннями опорно-рухового апарату (зокрема й тих, що користуються кріслом колісним), з порушеннями зору (зокрема й незрячих) та інше. Приміщення для ресурсної кімнати має розташовуватися в будівлі закладу загальної середньої освіти. Позитивним буде наявність умивальної раковини, а також швидкого доступу до туалетної кімнати (Новик, 2022: 8).

Разом з тим необхідно враховувати й потреби дітей, що перебувають в ресурсній кімнаті. Наприклад, наявність яскравих елементів в інтер'єрі допомагає в орієнтуванні здобувачам освіти з порушеннями зору, тоді як для інших здобувачів є потреба у перебуванні в максимально нейтральному середовищі.

Необхідно оглянути приміщення та меблі на предмет безпеки здобувачів освіти: чи можуть здобувачі самі відчинити вікна; чи

немає в меблів гострих кутів, що виступають; чи пригвинчені шафи до стін з метою попередження нещасних випадків.

У «Державному стандарті соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання» терміни вживаються у таких значеннях: «Отримувач соціальної послуги – дитина, яка відповідно до висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, наданого ІРЦ, потребує супроводу під час інклюзивного навчання; особа, яка надає соціальну послугу (далі – асистент дитини (учня), – соціальний робітник або фізична особа – підприємець, який безпосередньо здійснює заходи, що складають зміст соціальної послуги, та пройшов відповідне навчання, організоване обласними, Київським міським центрами соціальних служб; соціальна послуга – соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання, яка передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення повної та ефективної участі отримувача соціальної послуги в освітньому процесі шляхом надання підтримки та допомоги в пересуванні, самообслуговуванні, комунікації, харчуванні, орієнтації у просторі, а також на забезпечення безпеки в приміщенні, на території закладу дошкільної освіти, закладу освіти, який забезпечує здобуття повної загальної середньої освіти, на іншій території під час екскурсій, навчальних поїздок, інших заходів, передбачених освітнім процесом» (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, 2021).

Для отримання соціальної послуги за рахунок бюджетних коштів один із батьків / інший законний представник отримувача соціальної послуги звертається до виконавчого органу сільської, селищної, міської ради (далі - виконавчий орган) з письмовою заявою, до якої додається копія висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, наданого ІРЦ, складеного за формою, визначеною у додатку 5 до Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 545, в якому зазначається потреба дитини у супроводі під час інклюзивного навчання (Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585 і від 12 липня 2017, 2020).

Зазначена заява може подаватись в електронній формі, з використанням державних електронних інформаційних ресурсів, з накладенням електронного підпису заявника, що базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа.

Соціальна послуга надається асистентом дитини (учня) після оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, складання індивідуального плану та укладення договору про надання соціальної послуги.

Індивідуальні потреби отримувача соціальної послуги оцінюються фахівцем із соціальної роботи / соціальним працівником / соціальним менеджером надавача соціальної послуги із залученням отримувача соціальної послуги та одного з батьків / іншого законного представника отримувача соціальної послуги, педагогічних працівників, а також фахівців ІРЦ, залучених до команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги проводиться згідно з додатком 1 до цього Державного стандарту.

Оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги здійснюється протягом 5 робочих днів з дня отримання надавачем соціальної послуги рішення структурного підрозділу з питань соціального захисту населення уповноважених органів системи надання соціальних послуг про надання соціальної послуги.

З урахуванням результатів оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги складається індивідуальний план та укладається договір про надання соціальної послуги.

Через 30 днів з дати надання соціальної послуги може проводитися повторне оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги з метою коригування індивідуального плану.

Ініціатором повторного оцінювання індивідуальних потреб може бути надавач соціальної послуги, отримувач соціальної послуги, один із батьків / інший законний представник отримувача соціальної послуги, керівник закладу освіти або уповноважена ним особа (зокрема, асистент вчителя).

Надалі повторне оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги здійснюється фахівцем із соціальної роботи / соціальним працівником / соціальним менеджером надавача соціальної послуги у разі потреби один раз на півроку (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, 2021). Договір про надання соціальної послуги укладається в письмовій формі між

надавачем соціальних послуг та одним із батьків / іншим законним представником отримувача соціальної послуги. Договір підписується одним із батьків / іншим законним представником отримувача соціальної послуги та надавачем соціальної послуги. Кожна зі сторін отримує один примірник договору. Істотними умовами договору є назва соціальної послуги, умови її надання та вартість, права, обов'язки та відповідальність сторін, строк дії договору та інші умови, які сторони визнають істотними. Невід'ємною частиною договору є індивідуальний план. Асистент дитини (учня) допускається до освітнього процесу для виконання його функцій відповідно до умов та вимог, що визначаються Міністерством освіти і науки України.

Для нашого дослідження важливо розглянути зміст соціальної послуги.

1. Основні дії та заходи, що становлять зміст соціальної послуги (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, Додаток 3, 2021), передбачають: «допомогу в самообслуговуванні; підтримку у спілкуванні та комунікації з дітьми, педагогами та іншими особами; організацію харчування та допомогу у прийнятті їжі; організацію пересування та допомогу під час пересування; спостереження за станом здоров'я, допомогу в проведенні необхідних процедур; допомогу під час занять у гуртках, секціях, клубах, культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих, науково-пошукових об'єднаннях на базі закладів освіти; допомогу під час ігрової діяльності для дітей дошкільного віку, інших видів діяльності під час освітнього процесу; допомогу під час здійснення рухової активності; організацію денного відпочинку (сну) у закладах дошкільної освіти. 2. Зміст соціальної послуги та її обсяг для кожного отримувача соціальної послуги визначаються індивідуально залежно від результатів оцінювання індивідуальних потреб та зазначаються в індивідуальному плані» (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, 2021).

Щодо використання ресурсів під час організації надання соціальної послуги, то законодавець стверджує, що: 1. «Надавач соціальної послуги забезпечує необхідну кількість асистентів дитини (учня) відповідно до потреб отримувачів соціальної послуги. 2. Безпосереднє надання соціальної послуги забезпечує асистент дитини (учня). 3. Асистент дитини (учня) повинен володіти знаннями та навичками, відповідати кваліфікаційним

вимогам, визначеним у «Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників». Випуск 80 «Соціальні послуги», затвердженому наказом Міністерства соціальної політики України від 29 березня 2017 р. № 518, і в обов'язковому порядку пройти навчання з питань надання соціальної послуги, організоване обласними, Київським міським центрами соціальних служб із залученням представників громадських об'єднань, міжнародних, благодійних та інших неурядових організацій, що мають досвід надання соціальної послуги» (Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, 2017).

4. «Надавач соціальної послуги вживає заходів для підвищення кваліфікації асистентів дитини (учня), проходження ними формального та неформального професійного навчання, проведення атестації. 5. Асистент дитини (учня) повинен проходити обов'язкові профілактичні медичні огляди відповідно до законодавства» (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, 2021).

Також маємо наголосити на важливості оцінки ефективності надання соціальної послуги. Ефективність надання соціальної послуги визначається під час проведення зовнішнього та внутрішнього оцінювання якості зазначеної соціальної послуги. Надавач соціальної послуги здійснює опитування отримувачів соціальної послуги або одного з батьків / іншого законного представника отримувача соціальної послуги, педагогічних працівників, фахівців Інклюзивно-ресурсного центру, залучених до команди психолого-педагогічного супроводу, які працюють з отримувачем соціальної послуги, з метою отримання відгуків стосовно організації, повноти та якості надання соціальної послуги.

Результати опитувань обговорюються під час проведення аналізу діяльності надавача соціальної послуги та безпосередньо асистента дитини (учня) і враховуються в подальшій роботі з метою підвищення ефективності та якості надання соціальної послуги (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, 2021).

Згідно Додатку 3 до Державного стандарту супроводу під час інклюзивного навчання визначимо основні заходи, що складають зміст соціальної послуги.

Основні заходи, що складають зміст соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання: 1. Допомога в самообслуговуванні (миття рук, вмивання). 2. Допомога в спілкуванні

та комунікації з дітьми, педагогами та іншими особами (підтримка в усному спілкуванні або допомога в розпізнаванні невербальних сигналів (дитина знає або може повідомити) міміка, тон голосу, жести і пози). 3. Організація харчування та допомога у прийнятті їжі (допомога у вживанні їжі за визначеним графіком або годування). 4. Організація пересування та допомога під час пересування (мобільність) (допомога в фізичному пересуванні сходами, ліфтом, підйомником та навчання у набутті навичок такого пересування). 5. Безпека та спостереження за станом здоров'я, допомога у проведенні необхідних процедур (нагляд і координація дій дитини: постійно, під час перерви, контроль за прийманням ліків відповідно до призначення лікаря). 6. Допомога у виконанні лікувально-фізичних вправ. 7. Допомога під час дозвілля (допомога під час занять у гуртках, секціях, клубах, культурно-освітніх, спортивно-оздоровчих, науково-пошукових об'єднаннях на базі закладів загальної середньої освіти, допомога під час здійснення рухової активності). 8. Організація денного відпочинку (сну) у закладах дошкільної освіти (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, 2021).

Згідно Додатку 4 до Державного стандарту супроводу під час інклюзивного навчання визначимо *показники якості* надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.

1. *Кількісні показники*: кількість скарг та результати їх розгляду (у розрахунку на 100 отримувачів соціальної послуги); частка задоволених звернень про отримання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання (% загальної кількості звернень); частка працівників, які підвищили рівень кваліфікації (%); частота здійснення моніторингу якості надання соціальної послуги; відповідність встановлених показників якості надання соціальної послуги отриманим під час контролю.

2. *Якісні показники*:

1) *адресність та індивідуальний підхід*

Критерії оцінювання: наявність картки оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги; наявність індивідуального плану надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, що відповідає визначеним індивідуальним потребам отримувача соціальної послуги; забезпечення перегляду індивідуального плану надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання (за потреби);

2) результативність

Критерії оцінювання: рівень задоволеності соціальною послугою (за оцінками отримувачів соціальної послуги, батьків / інших законних представників отримувача соціальної послуги, працівників закладу освіти); проведення опитувань, збір відгуків, реагування на скарги отримувачів соціальної послуги, їхніх батьків / інших законних представників та проведення роботи щодо надання роз'яснень отримувачам соціальної послуги, їхнім батькам / іншим законним представникам; розроблення та застосування системи заохочення надавачів соціальної послуги, роботу яких позитивно оцінюють отримувачі соціальної послуги; проведення внутрішнього та зовнішнього моніторингу якості надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання;

3) своєчасність

Критерії оцінювання: прийняття рішення щодо надання соціальної послуги, оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, підготовка індивідуального плану надання соціальної у встановлений строк; підписаний у встановленому порядку договір про надання соціальної послуги; строки та терміни надання соціальної послуги відповідають зазначеним у договорі;

4) доступність та відкритість

Критерії оцінювання: наявність приміщень, що відповідають санітарним та протипожежним вимогам; наявність спеціально обладнаних місць для паркування транспортних засобів, спеціальних ліфтів, пандусів, інших пристосувань для безперешкодного доступу отримувачів соціальної послуги до її надавача; наявність оформлених стендів з інформацією для отримувачів соціальної послуги про порядок надання, умови та зміст соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання; наявність копій довідника, буклетів та інших роздаткових матеріалів, газетних статей, записів радіо- та телепрограм щодо надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання;

5) повага до гідності отримувача соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання

Критерії оцінювання: відгуки отримувачів соціальної послуги щодо ставлення до них надавачів соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання; повага до гідності отримувачів

соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання та недопущення негуманних і дискримінаційних дій щодо них; наявність оформлених стендів із зазначенням інформації про правозахисні організації та порядок подання і розгляду скарг; наявність у договорі про надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання положень щодо дотримання принципу конфіденційності; дотримання принципу конфіденційності; б) професійність.

Критерії оцінювання: штатний розпис сформовано відповідно до законодавства та з урахуванням спеціалізації; наявні затверджені посадові інструкції; асистент дитини перед початком надання соціальної послуги пройшов навчання на базі регіонального центру соціальних служб; наявність особистих медичних книжок надавачів соціальної послуги з відмітками про проходження обов'язкових медичних оглядів; наявність графіка проведення робочих нарад з питань законодавства у сфері надання соціальних послуг (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання, 2021).

Висновки. 1. Особливістю організації інклюзивної групи в закладі дошкільної освіти є забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами. 2. Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. 3. Успішність розвитку інклюзивного навчання в Україні залежить від створеного інклюзивного освітнього середовища. 4. Заклади освіти потребують створення ресурсних кімнат – це спеціально облаштована кімната (частина кімнати), що має відповідний розподіл функціональних зон, призначених для всебічного розвитку здобувачів освіти. 5. В Україні впроваджено Державний стандарт соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо детальне вивчення інклюзивного навчання в закладах вищої освіти України.

Список використаних джерел

1. Грищенко С., Єфремова О., Грищенко О. Створення ресурсних кімнат в закладах освіти: організаційні та правові засади: збірник матеріалів *Міжнародної наукової конференції «XIII Сіверянські соціально-психологічні читання»*. 25 листопада 2022 року. Чернігів: НУЧК, 2023. 234 с.
2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 80. «Соціальні послуги»: Наказ Міністерства соціальної політики України від 29.03.2017. № 518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739-17#Text>.
3. Новик І. М. Створення ресурсних кімнат у закладах загальної середньої освіти: методичні рекомендації. Київ: УІРО, 2022. 29 с.
4. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585 і від 12 липня 2017 р. № 545: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 року. № 983. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-vnesennya-zmin-do-postanov-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-23-kvitnya-2003-r-585-i-vid-12-lipnya-2017-r-545-i211020-983> (дата звернення 12.11.2022).
5. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 1, ст. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text>.
6. Про дошкільну освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 49, ст. 259, ст. 27.
7. Про затвердження державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання: Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.12.2021 року № 718.
8. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>.
9. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.11.2022).
10. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ МОН України від 08.06.2018 № 609.
11. Про освіту: Закон України. 2017. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38–39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 04.11.2022).

12. Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах: Лист МОН України від 12.10.2015 року № 1/9-487.

13. Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році: Лист МОН України від 06.09.2022 № 1/10258-22.

14. Щодо посадових обов'язків асистента вчителя: Лист МОН молоді та спорту України від 25.09.2012 року №1/9-675.

References

1. Hryshchenko, S., Yefremova, O., Hryshchenko, O. (2022). Stvorennia resursnykh kimnat v zakladakh osvity: orhanizatsiini ta pravovi zasady: [Creation of resource rooms in educational institutions: organizational and legal principles]: zbirnyk materialiv [collection of materials] *Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «XIII Siverianski sotsialno-psykhologichni chytannia»*. 25 lystopada 2022 roku. Chernihiv: NUChK [in Ukrainian].

2. Dovidnyk kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesii pratsivnykiv. [Handbook of qualification characteristics of employees' professions]. Vypusk 80. «Sotsialni posluhy»: Nakaz Ministerstva Sotsialnoi Polityky Ukrainy [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine] vid 29.03.2017. № 518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739-17#Text> (data zvernennia 12.11.2022) [in Ukrainian].

3. Novyk, I. M. (2022). Stvorennia resursnykh kimnat u zakladakh zahalnoi serednoi osvity: [Creation of resource rooms in institutions of general secondary education]: metodychni rekomendatsii. [Guidelines]. Kyiv: UIRO [in Ukrainian].

4. Pro vnesennia zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 kvitnia 2003 roku № 585 i vid 12 lypnia 2017 roku № 545 (2020): [On amendments to the resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 23, 2003 No. 585 and dated July 12, 2017 No. 545]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 zhovtnia 2020 roku. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. № 983. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanov-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-23-kvitnya-2003-r-585-i-vid-12-lipnya-2017-r-545-i211020-983> (data zvernennia 12.11.2022) (data zvernennia 04.11.2022) [in Ukrainian].

5. Pro derzhavnu sotsialnu dopomohu invalidam z dytynstva ta ditiam-invalidam (2001): [About state social assistance to disabled children from childhood and disabled children]: Zakon Ukrainy. [Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR) – Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 1, st. 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text> (data zvernennia 04.11.2022) [in Ukrainian].

6. Pro doshkilnu osvitu (2001): [About preschool education]: Zakon Ukrainy. [Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR) –*

Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2001, № 49, st. 259, st. 27 [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia derzhavnogo standartu sotsialnoi posluhy suprovodu pid chas inkluzyvnoho navchannia (2021): [On the approval of the state standard of social support services during inclusive education]: Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine] vid 23.12.2021 roku № 718 [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zakladakh doshkilnoi osvity (2019): [On the approval of the Procedure for the organization of inclusive education in preschool education institutions]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 10 kvitnia 2019 r. № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text> (data zvernennia 04.11.2022) [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity (2021): [On the approval of the Procedure for the organization of inclusive education in institutions of general secondary education]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 15.09.2021 r. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (data zvernennia 20.11.2022) [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Prymirnoho polozhennia pro komandu psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v zakladi zahalnoi serednoi ta doshkilnoi osvity (2018): [On the approval of the Model Regulation on the team of psychological and pedagogical support of a child with special educational needs in an institution of general secondary and preschool education]: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine] vid 08.06.2018 № 609 [in Ukrainian].

11. Pro osvitu (2017): [About education] Zakon Ukrainy. [Law of Ukraine]. 2017. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2017, № 38–39, st. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia 04.11.2022) [in Ukrainian].

12. Shchodo orhanizatsii diialnosti inkluzyvnykh hrup u doshkilnykh navchalnykh zakladakh (2015): [Regarding the organization of activities of inclusive groups in preschool educational institutions]: Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Letter from the Ministry of Education and Science of Ukraine] vid 12.10.2015 roku № 1/9-487 [in Ukrainian].

13. Shchodo orhanizatsii navchannia osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy u zakladakh zahalnoi serednoi osvity u 2022/2023 navchalnomu rotsi (2022): [Regarding the organization of education of persons with special educational needs in institutions of general secondary education in the 2022/2023 academic year]: Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Letter

from the Ministry of Education and Science of Ukraine] vid 06.09.2022 № 1/10258-22 [in Ukrainian].

14. Shchodo posadovykh oboviazkiv asystenta vchytelia (2012): [Regarding the job duties of a teacher's assistant]: Lyst Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy [Letter from the Ministry of Education, Science, Youth and Sports of Ukraine] vid 25.09.2012 roku №1/9-675 [in Ukrainian].

.....

Олександра ГРИЩЕНКО

ORCID 0000-0002-3725-8094

*Кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права,
філософії та політології,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: pravo3000@bigmir.net*

Alexandra HRYSHCHENKO

ORCID 0000-0002-3725-8094

*PhD of Law, Senior Lecturer
of the Department of Law,
Philosophy and Political Science,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: pravo3000@bigmir.net*

.....